

בבא בתרא דף ע"ג, אגדות רבה בר בר חנה – מבוא וביאור**א. פתיחה לאגדות רבה בר בר חנה – דברי הבאי, מציאות וסוד**

1. **רשב"ם בבא בתרא, דף ע"ג:** "כל הני עובדי דקא חשיב משום מה רבו מעשיך ה'. ומהן להודיע מתן שכרן של צדיקים לעתיד לבא או לפרש מקראות האמורים בספר איוב המדברים בעופות גדולים ובהמות ודגים גדולים שכל שיחת תלמידי חכמים צריכה תלמוד".
2. **מהרש"א שם, ובדף ע"ד:** "אף כי באמת אין להכחיש פשטי הדברים כמ"ש יורדי הים באניות עושי מלאכה במים רבים המה ראו מעשי ה' וגו' ותרומם גליו יעלו וגו' מ"מ יש כאן דברים בגו ... ודע כי יש לנו להאמין בכל הדברים האלו בפשטן ואף שהמפרשים האריכו בדרוש הזה לפי כוונתם יעוין שם אין הדברים יוצאין ממשמען".
3. **חידושי הריטב"א שם:** "יש במעשיות שבפרק זה ענינים זרים לבני אדם לפי שלא הורגלו בהם והם דברים קרובים מאד להיודעים בטבעם כענין גודל הדגים שבים וגודל סערת גלי הים. ויש גם במעשיות אלו ענינים נרמזים שלא היו נראים להם במראית העין אלא במראה החלום, וזה כי כשהחכמים הולכים בים אוקיינוס ורואין שם נפלאות השם יתברך וגם שהם שם מתבודדים מחשבים בענינים נוראים ונפלאים ובעת השינה נראה להם כענין הרהוריהם ענינים נפלאים מורים על הענין, והגאוניים כתבו כי כל היכא דאמרנו הכא לדידי חזי לי במראה החלום היה כשהיה מהלך בים אוקיינוס, ומפני שיש טופלי שקר מלגלגים על דברי רבותינו ז"ל נרמזו בקצת הענינים האלו קצת רמזיהם הקרובים יותר לפשט, וישמע חכם ויוסף לקח".
4. **שלטי גיבורים עבודה זרה, דף ו' מדפי הרי"ף:** "דע והבן, כי המדרשים הן על שלשה דרכים. יש מהן שהן דרך גוזמא, כמו שאמרו בפרק גיד הנשה (חולין צ ב), דברה תורה בלשון הבאי, דברו נביאים בלשון הבאי, דברו חכמים בלשון הבאי, כענין 'ערים גדלת ובצורת בשמים' (דברים א, כח), וכן 'ותבקע הארץ לקולם', וכיוצא בהן. ויש מהן רבים, כדברי רבה בר בר חנה בפרק המוכר את הספינה (בבא בתרא עג א - עד א) שהן דרך גוזמא, שדרך בני אדם לדבר כן. ויש מן המדרשים שהן על דרך מעשה ניסים ... ויש מן המדרשים שכוונת חכמים בהם לדרוש המקרא בכל ענין שיכולין לדרוש, וסמכו על מה שכתוב (תהלים סב, יב) אחת דבר אלהים שתיים זו שמענו. וכן מה שנאמר (ירמיה כג, כט) 'הלא כה דברי כאשי' כו', ולמדו מזה שמקרא אחד יוצא לכמה טעמים".
5. **השל"ה הקדוש, כללי התלמוד כלל י"ח:** "אבל מכל מקום יש גבוה על גבוה, סודות הגנוזות שהם גבוהות מסודות שחושב הרמב"ם בביאור ההגדות והדרשות, והם סודות חכמת הקבלה בסוד שמותיו יתברך ... כלל הענין, כשהם מדברים בתחתונים רומזים בעליונים. ומה שהביא שלטי הגבורים (עבודה זרה ו' ע"א מדפי הרי"ף) בשם ריא"ז, ענין דברי הבאי בפסוקים ובמדרשים, דבריו הם הבאי ... ומאמרי רבה בר בר חנה בפרק הספינה (בבא בתרא עג א) שזכרם ריא"ז, חוץ מכבודו לא ידע ערכם, כי אלו המאמרים בהם סודות גדולות ונפלאות".
6. **הקדמת הרמב"ם לפירוש המשנה:** "ולכן אין ראוי לאדם השלם לפרסם מה שידע מהסודות אלא למי שהוא גדול ממנו או כמוהו, לפי שאם יציענו לפני כסיל, אם לא יגנהו בפניו ודאי לא ייטב בעיניו, ולפיכך אמר החכם באזני כסיל אל תדבר כי יבוז לשכל מליך. ועוד שהלמוד לרבים לא יתכן אלא בדרך חידה ומשל כדי לכלול הנשים והנערים הקטנים, כדי שכשתגיע דעתם לשלמות ידעו ענין אותם המשלים, ועל ענין זה רמז שלמה באמרו להבין משל ומליצה דברי חכמים וחידותם, ומשום כך דברו חכמים ע"ה בענינים האלקיים ברמז. ולכן ראוי לאדם שאם נזדמן לו מדבריהם דבר שהוא נגד המושכל לפי דעתו שלא ייחס החסרון לאותם הדברים אלא ייחס החסרון לשכלו. וכשיראה משל ממשליהם שפשוטו רחוק מאד מבינתו ראוי לו להצטער מאד על כך שלא הבין הענין, עד שנעשו אצלו כל הדברים האמתיים בתכלית הריחוק".
7. **מהר"ל, באר הגולה, הבאר החמישית פרק א':** "התלונה החמישית, במה שהם מלינים על איזה מאמרים שנמצאו בדברי חכמים, שנראה לפי מראית העין שהן דברים שאין בהם ממש כלל. ודבר זה הרבו התלונה מאוד, לדרוש בהגדות של דופי. גם בזה נסיר התלונה מאתם ... שדבריהם הם כפי הראוי לחכמים לדבר חכמתם במשל ובמליצה, וכמו שאמר החכם (משלי א, ו) "להבין משל ומליצה דברי חכמים וחידותם". ואיך לא יהיה הדבר הזה, כי טבע החכמה נותן כך מעצמו, שלא ידבר דברי חכמה כי אם בדרך משל ומליצה ובדרך רחוק. שכל חכמה היא פנימית, ואינה נגלית. ודבר זה ראוי להיות, שלא לשום דברי חכמה מדרס לכל נבער מדעת אדם, כי זה הפך החכמה, שכל חכמה נסתרת.
8. **שם, פרק ב':** "וזה המאמר שמצאנו כי ראשונים וגם אחרונים מחכמי האומות היו שואלין עליו, כי היה נראה להם כאילו היה מאמר הזה דברים של נשים הזקניות מדברים דברים כאלו. והוא בפרק הספינה (בבא בתרא עג ב), אמר רבה בר בר חנה..."
9. **ליקוטי מוהר"ן קמא, בפתיחה:** "בעזרת א-ל עליון אשר שמים וארץ קנה, ונתן לנו את תורתו ממדבר מתנה, נתחיל להדפיס חידושים נפלאים ונוראים על מאמרי רבה בר בר חנה, בזכות זה נזכה לעלות לציון ברננה, אל קרית מלך דוד חנה".

ב. הגל והספינה – מיהו היצר הרע?

10. **בבא בתרא, דף ע"ג:** "אמר רבה, אשתעו לי נחותי ימא: האי גלא דמטבע לספינה..."
11. **החיד"א, פתח עינים שם:** "האי גלא דמטבע לספינה וכו' פירש הרב מהר"ר יונתן כי שם רמ"ז כי ספינה הוא אדם ונשמה בתוך הגוף כמ"ש בזהר הקדוש על יונה שהוא נשמה בירכתי הספינה שהוא הגוף המשוטט במים עזים בעה"ז. ויצר הרע הוא הגל המטביע הספינה במים עזים ומצולות ים."
12. **ליקוטי מוהר"ן, תורה א' – אשרי תמימי דרך ההולכים בתורת ה':** "דע כי ע"י התורה נתקבלים כל התפילות וכל הבקשות שאנו מבקשים ומתפללים. והחן והחשיבות של ישראל נתעלה ונתרומם בפני כל מי שצריכין הן ברוחני הן בגשמי. כי עכשיו בעו"ה חן וחשיבות האמיתי של ישראל נפל. כי עכשיו עיקר החשיבות והחן הוא אצלם. אבל ע"י התורה נתעלה החן והחשיבות של ישראל. כי התורה נקראת (משלי ה') אילת אהבים ויעלת חן. שמעלה חן על לומדיה. (עירובין נ"ד ע"ב) ועי"ז נתקבלין כל התפלות והבקשות. כי איש הישראלי צריך תמיד להסתכל בהשכל של כל דבר. ולקשר עצמו אל החכמה והשכל שיש בכל דבר. כדי שיאיר לו השכל שיש בכל דבר. להתקרב להש"י ע"י אותו הדבר. כי השכל הוא אור גדול ומאיר לו בכל דרכיו. כ"ש (קהלת ח') חכמת אדם תאיר פניו ...
- וזה פירוש מה שאמר רבב"ח (ב"ב ע"ג) האי גלא דמטבע לספינתא מתחזי כי צוציתא דנורא חוורתא ברישא ... גלא הוא היצה"ר, דמטבע לספינתא הוא החן והחשיבות, לשון ספון וחשוב. כי היצה"ר רוצה להטביע ולהשפיל ח"ו בחי החן והחשיבות של ישראל, בחי מלכות דקדושה. ומתחזי כי צוציתא דנורא חוורתא ברישא, כי מתחילה היצה"ר מתלבש עצמו במצות. ומטעה את האדם כאלו מסיתו לעשות מצוה. וזהו בחי צוציתא דנורא חוורתא, אש לבנה. אעפ"כ מלאך מזיק הוא. ומחין ליה באלוותא דחקיק עלי' אהי' וכו'. היינו שעיקר הכנתו של היצה"ר הוא ע"י התורה שהיא כולה שמותיו של הקדוש ברוך הוא."
13. **מאמרי הראי"ה, עמוד 421:** "מהות כוח הטומאה שמטביע לספינתא, שרוצה להטביע ח"ו את כנסת עם ה', והוא מכוון לעניין כוח הטומאה של אותו האיש יש"ו, שעיקר הכפירה היה כי אף שהתחיל ה' יתברך לגדל את ישראל – מאסם אחר כך ח"ו ... אבל עיקר המצוות מיוסדות על בחירת ישראל מכל האומות וזכר יציאת מצרים."

ג. שיח גלי הים – המלחמה ביאוש

14. **ירמיהו ה':** " (כ) הגידו זאת בְּבֵית יַעֲקֹב וְהִשְׁמִיעוּהָ בִיהוּדָה לְאָמֹר: (כא) שְׁמְעוּ נָא זֹאת עִם סָכַל וְאִין לֵב עֵינַיִם לָהֶם וְלֹא יָרְאוּ אֲזַנַיִם לָהֶם וְלֹא יִשְׁמְעוּ: (כב) האותי לא תיראו נאם ה' אם מפני לא תחילו אשר שמתי חול גבול לים חק עולם ולא יעברנהו ויתגעשו ולא יוכלו והמו גליו ולא יעברנהו: (כג) ולעם הזה הקה לב סורר ומורה סרו וילכו: (כד) ולא אמרו בלבבם יירא נא את ה' אלהינו הנתן גשם יורה ומלקוש בעתו שבעות חקות קציר ישמר לנו: "
15. **בבא בתרא, דף ע"ג:** "ורמי לה גלא קלא לחברתה: חברתי, שבקת מידי בעלמא דלא שטפתי, דניתי אנא ונאבדיה? א"ל: פוק חזי גבורתא דמריך, מלא חוטא חלא ולא עברי, שנאמר: האותי לא תיראו נאם ה' אם מפני לא תחילו אשר שמתי חול גבול לים חוק עולם ולא יעברנהו."
16. **רשב"ם שם:** "ורמא ליה גלא - נתן קולו כלומר צעק כדוגמת תהום אל תהום קורא ושמא מלאכים הממונים עליהם הם."
17. **חדושי הריטב"א שם:** "ורמי ליה קלא גלא. פירוש השר שלו, וכל זה הענין להזכיר נפלאות ה' בים, שהוא גבוה באמצעיתו ואינו יורד לשפתו לשטוף העולם."
18. **רבנו בחיי, ספר כד הקמח – הכענה:** "ומן התימה הגדול איך אפשר שיעיז אדם את פניו ולא יבוש מלפני הש"י ואיך לא יתבונן כי הוא בריה שפלה עפר ואפר בחייו רמה ותולעה במותו, ואפי' היה מלך נגיד הלא כל ענינו הבל כי הוא בשר ודם ובעל מקרים וכתוב (איוב ג) אדם ילוד אשה וגו'. ואיך אפשר שלא יחשוב בגודל רוממות אדון הכל ית' מתוך פעולותיו ומעשיו הגדולים והנוראים, הלא יראה כי הארץ עומדת על המים ... ודבר ידוע כי אלו יצאה הארץ העומדת על המים מקשר עבודתה ומן החוק הראוי הקצוב לה יהיה העולם חרב ... הנה יורדי הים הם נכנעים משאר בריות העולם מפני שהם מסתכנים בנפשותם בלכתם בים, אין ביניהם ובין המות אלא לוח אחד וכן לבם ועיניהם אל השמים כי אינם רואים יבשה כלל אלא שמים ומים ובעבור זה יחת ויכנע לבם ... וזה שדרשו ז"ל בבבא בתרא פרק הספינה ... ורמא ליה קלא גלא לחבריה שבקת מידי בעלמא דלא שטפתי דניתי אנא ונאבדיה אמר ליה תא חזי גבורתיה דמריך דאפילו מלא חוטא דחלא לא עברי דכתיב (ירמיה ה) האותי לא תיראו נאם ה' אם מפני לא תחילו אשר שמתי חול גבול לים, וכן הגיד הקדוש ברוך הוא לאיוב ... מתוך ההכנעה והתעטפות הנפש."
19. **חתם סופר, פרשת שופטים:** "דגלי הים היינו גלי הגלות, כלומר, המלכויות שעומדות עלינו לכולותינו קוראות אחת לשניה, אף שלא עלה בידך להכחיד את ישראל, אולי בכל זאת אני אצליח להכחידם, והיא משיבה ואומרת, אף שהרבה מצוות נשכחו מהם, והתורה נשכחה אצלם מעט, מכל מקום מעט התורה שנשארה בידם, בזכותה לא יעזבה הקדוש ברוך הוא."
20. **ליקוטי מוהר"ן, תורה י"ג:** " והשיב לו, פוק חזי גבורתא דמריך, שהוא החכם הנ"ל. ראה כמה כחו גדול, דאפי' כמלא חוטא דחלא לית דעבר, פי' ר"ש אפי' כמלא רוחב החוט לא יכולתי לצאת חוץ מן החול. פי' את שואלת אותי, שמא שבקתי מדה בעולם, שעדיין לא תקנתי אותה. תדע חברתי, שעדיין אני משוקע בכל התאוות, ועדיין לא יצאתי מן החול אל הקודש אפי'

כמלא חוט. ובוודאי מי שהוא במדרגה כזאת, בוודאי לית דעבר, היינו שא"א לו לבא לבחינות עיבור הנ"ל. ואעפ"כ, פוק חזי גבורתא דמרד, היינו כח החכם, שכ"כ כמו חזק".

21. פירוש "עץ יוסף" (רבי חנוך זונדל מביאליסטוק, נפטר בשנת 1859) על העין יעקב: "א"ל פוק חזי גבורתיה דמריך דאפילו כמלא חוטא דחלא לית דעבר, מפני שהצדיקים נמשלים לחול שעל שפת הים ... וא"ת יצה"ר אינו מניח אותנו. והלא שמתי חול גבול לים - בצדיקים איננו שולט אפילו כחוט של בוכיא (מהגר"א)".

22. מאמרי הרא"ה, עמוד 424: "זה נודע כי גם הנשמות הנופלות בידם, מכל מקום כל זמן שהם בתוך הגוף אינם שולטים בהן ממש, כי הן קשורות בענין הבחירה, ויכול לשוב בשעה קלה בתשובה אמיתית, אז מוציא מהם כל אשר גלו ... ואמר "מי איכא מידי בעלמא דלא שטפתייה" כי שטף עד צוואר יגיע, מכל מקום אולי נשאר מה בעלמא דהיינו הבחירה שבנפש שבתוך הגוף, וניתן ונאבדיה ... ורומז גם כן לדברים עליונים מזה, שעיקר הנפילה הוא על ידי יאוש שאומר לו היצר הרע כי אי אפשר לו לתקן את אשר עינתו, אחרי אשר כל כך נפל בידו וגבר עליו. אבל באמת "שמתי חול גבול לים חוק עולם", ששמתי החוק על ידי כוח הבחירה, שהוא עיקר החוק הכולל לעולם, ולא יעברנהו. אם כן ראוי להתחזק תמיד ביראת ה' ואפילו הרבה לפשוע כי יש תקוה לברוח אל היבשה כל זמן שהאדם בחיים, ולא יוכלו גלי הים זועף להשיגו. כשיברח לחסות בצל הבחירה כי על זה לא ניתן להם כוח ושליטה".

23. אורות התשובה, ח' ט"ו: "היאוש שבא בתוך הלב הוא בעצמו מורה על מרדות פנימית עדינה, הנובעת מתוך הכרה עליונה של מוסר ושל קדושה, ע"כ ראוי הוא שהיאוש בעצמו יחזק לבו של אדם, שלא יפחד וישוב מכל חטא בתשובה מלאה שלווה ואומץ רוח".

ד. "הנהי אווזי" – אגדת התשובה

24. בבא בתרא, דף ע"ג: "ואמר רבה בר בר חנה: זימנא חדא הוה קא אזלינן במדברא, וחזינן הנהו אווזי דשמטי גדיפיהו משמנייהו וקא נגדי נחלי דמשחא מתותייהו¹, אמינא לה: אית לן בגוייכו חלקא לעלמא דאתי? חדא דלי גדפא, וחדא דלי אטמא. כי אתאי לקמיה דרבי אלעזר, אמר לי: עתידין ישראל ליתן עליהן את הדין".

25. רשב"ם שם: "ליתן עליהם את הדין - שבחטאתם מתעכב משיח ויש להם צער בעלי חיים לאותן אווזים מחמת שומנן".

26. חדושי הריטב"א שם: "אווזי דשמטי גדיפיהו משומנייהו. מלכות אדום ושמעאל, ועתידות לחזור לקרוא בשם ה' לימות המשיח בסופו הנשארים מהם, ומפני שגלותנו מעכב תשובתם אנו עתידין ליתן עליהם את הדין".

27. רבינו בחיי, דברים ל' ז' (וחזר על דבריו בספרו כד הקמה, ערך גאולה): "וַיִּנְתֵּן ה' אֱלֹהֶיךָ אֶת פֶּל הָאֲלוֹת הָאֵלֶּה עַל אִיבֶיךָ וְעַל שִׁנְאֶיךָ אֲשֶׁר רָדְפוּךָ - "אויביך" ישמעאל, "שונאיך" עשו, וכן מיכה התנבא עליהן לעתיד ואמר: "תרום ידך על צריך וכל אויביך יכרתו" (מיכה ה, ח). והן שתי האומות שאנחנו משועבדים תחתיהם ומפוזרים ביניהם. ועל כן הביאו רז"ל (בבא בתרא ע"ג) משל מתרי אווזי ... ובאור הענין: כי ראה החכם הזה ברוח הקדש במדבר שהוא מקום התבודדות מעלת שני מלכיות הללו השמנות והמלאות כל טוב אשר מלאו כרסם מעדנות. ושאל להם: כלום יש לנו חלק בשפע טובכם לעתיד, חד דלי לי גפא, האחד הגביה הכנפים, זה ישמעאל, והיה סימן שעתידין לעוף ולברוח אלינו ולשבת בצלנו, ושיתנו לנו בהמות שלהם להקריב מהן קרבן, הוא שכתוב: "כל צאן קדר יקבצו לך" וגומר (ישע"י ס, ז). ועוד סימן שיתגייירו ויחזיקו במצות תפילין שהם דומים לכנפים (שבת מט א), וזה היה הגבהת הכנפים. וחד דלא לי אטמא, זה אדום שהגביה לו הירד, והוא סימן למצות מילה שיתגייירו ויבאו בברית אתנו.

והכוונה כי כיון שהן עתידין להתחבר עמנו ולהתגיייר ולהיות לעם אחד, אין צריך לומר שתחזור השררה והמלכות אלינו, שהוא כנוי לשומן שלהם ולדבש הנוטף ממנו. ומה שישראל עתידין ליתן את הדין, לפי שאינן חוזרין בתשובה, והן מתאחרין מלהתגיייר. ומה שהזכיר "אויביך" על ישמעאל ו"שונאיך" על עשו, מפני שהאויב גדול מן השונא, כי השונא אף על פי שיריע לו יעשה על דרך הרחמנות, אבל האויב הוא שבלבו איבה עולמית, לא ישים לו רחמים, על זקן יכביד עולו מאד, וזה מסוד הלשון ודקדוקו, כי "אויב" הוא מלשון אבוי, ואותיותיהם שוות, ועל שם שהנופל בידו צועק "אוי ואבוי".

28. חדושי אגדות המהר"ל, שם: "כי המדבר לא נמצא שם דברים חמריים, כי המדבר מסולק מכל הדברים החמריים, ולפיכך היו תמיד דברים אלהיים במדבר ... תורה מן המדבר, משכן מן המדבר, סנהדרין מן המדבר, כהונה מן המדבר, לוייה מן המדבר, מלכות מן המדבר ... וכל זה מפני שהדברים החמריים הם מתנגדים לדברים אלקיים כי זה חמרי וזה נבדל ממנו לגמרי, ולכך לא היה ראוי שיהיו דברים אלו בישוב ששם הויית החמרי, ודבר זה מבואר מאוד ורמזו אותו חכמים במקומות הרבה.

¹ על השאלה האם ניתן ללמוד הלכות בהלכות כשרות אווזים לאכילה מסוגיה זו – ראו שו"ת צמח צדק, יורה דעה ס', בענין כשרות אווזים ככלל; וב"חשוקי חמד" בסוגייתנו כאן בענין מליחה בשומן אווזים.

ואמר דשמטין גדיפיהו משומנייהו, פ"י גדיפיהו שהוא ההעלם המכסה הדבר עד שאין לו מציאות בפעל לגמרי ... ולפיכך גדיפיהו, שהוא הכסוי של הדבר שהוא הסבה שלא ימצא בפעל, היו שמיטין, והיו נמצא הטוב בפעל לגמרי שלא יהיה כאן חסרון כלל, ולכך שמיטין גודפיהו משומנייהו. וזהו דנגדא נחלא משחא הוא הטוב הגמור ...

וזה שאמר חד דליא לי אטמא וחד דליא לי גדיפא, האטמא הוא הירך והוא העמוד שעליו נשען הכח שהוא קיום שלו, ודבר זה רמז שיהיה לצדיקים הקיום הנצחי כמו שאמרנו, וחד דליא לי גדיפא, שיזכה אל הנבדל מן הגשמי והוא הטוב הגמור בלי צער, וזה מורה דוקא הכנפים כי הם כנפי רוח, שע"י הכנפים הוא פורח באויר ...

וכשבאתי לר"א אמר עתידין ישראל ליתן עליהם את הדין, שאלו זכו ישראל בעולם הזה והיו מעשיהם ע"פ הדין והמשפט ולא היו נוטים מקו הדין היו זוכים אל הטוב הגמור ... כי להם ראוי המעלה העליונה אשר אמרנו לכך כאשר חטאו ובאו לדין אז כפי אשר היה ראוי להם אם זכו כך נדונים דין גדול מאוד ...

ומעתה הבן הדברים הגדולים אשר נתבארו בכאן בכמה מקומות דברים נפלאים. יש לך ללמוד מזה בשכר המקווה ובטוב עולם הזה אשר רמזו בזה, והאדם יבין מעצמו כי א"א לכתוב יותר מזה נועם המליצה בכל דבור ודבור".

29. חידושי אגדות מהרש"א: "אין להכחיש הדברים כפשטן דכבר ניבא יחזקאל כי לעתיד ילכו ישראל גם כן במדבר ויכלה הש"י ב"ה הפושעים מהם, דכתיב והבאתי אתכם אל מדבר העמים ונשפטתי אתכם וגו' כאשר נשפטתי את אבותיכם במדבר וגו' וברותי מכם המורדים ...

והנראה כלפי מ"ש פרק הרואה אווז בחלום יצפה לחכמה שנאמר חכמות בחוף תרונה. מזה למדנו שיש לקול וצפוף אווז דבר חכמה ... ולזה לעתיד שתרבה הדעת והחכמה כי כולם ידעו דעת ה' מקטנם ועד גדולם וילכו במדבר כמו אבותינו להשיג שם במושכלות, ואמר שיתן להם הש"י ב"ה אווזים לאכול בהם דבר רוחני ושכלי ע"ש החכמה למי שזכה כמו שניתן לצדיקים השליו במדבר לאבותינו ... נהרא דמשחא דחזא מתותייהו הוא רמז לתענוג נפשי ורוחני ... והראו לו דאין הדבר תלוי בחכמה בלבד רק גם במעשה, כמו שנאמר "לא המדרש עיקר אלא המעשה", וכלי המעשה העיקרים הם הידים והרגלים".

30. מאמרי הראי"ה, עמוד 438-439: "הנה אווז רומז לחכמה. אבל ממה שאמר הכתוב שמביאים חז"ל "חכמות בחוף תרונה", נראה דהכוונה בהן לחכמות המפורסמות, המשמיעים קולם ותועלתם לרבים, כמו חכמת הטבע, התכונה וכיוצא בזה. ולא כן תורתנו הקדושה דעליה נאמר "כל כבודה בת מלך פנימה".

והנה כל החכמות אף שאינן עיקריות מכל מקום ראוי לישראל ובפרט לחכמי התורה שידעו אותן, שעל ידי זה מתקדש שם שמיים ... שעל ידי זה ידעו מה להשיב לאפיקורוס. והנה אם היו ישראל יודעים גם אותן החכמות ומתכוונים בלימודם לשם שמיים, אזי מתקדש שם שמיים, הן על ידי שעל ידם יזכו לעולם הזה, להרחיב ענייני העולם הזה, והיה זה קידוש השם בין אומות העולם; גם על ידי זה אפשר להוסיף דעת גם בתורה ויראת ה', וכתוב בשם הגר"א ז"ל שכל מה שחסר לאדם מלימוד החכמות נחסר לו כאלה מאה פעמים מלימוד התורה, כי החכמות רקחות וטבחות הן לתורת ה' ...

חזינן הני אווזי – חכמות המפורסמות, דשמיטי גדיפיהו משומנייהו כי השמן רומז לחכמה, ועל ידי ריבוי חכמתם טעו באורח השכל, ונשרו מהם הגדפין המביאים את האדם לתכלית נעלה ונשגב, שהם אהבת ה' ויראתו ושרשי האמונה והעבודה שראויים להימשך מכל חכמה ... ועתידי ישראל שיתנו עליהם את הדין, כי אם היו אווזין ביושר תורתנו הקדושה היתה דעתם מתרחבת לזכות לדברים הרבה, והיו מקדשים שם שמיים גם על ידי אלה החכמות".

31. ליקוטי מוהר"ן, תורה ו' (דרשת שבת שובה): "כי צריך כל אדם למעט בכבוד עצמו, ולהרבות בכבוד המקום ... ואי אפשר לזכות לכבוד הזה אלא ע"י תשובה. ועיקר התשובה כשישמע בזיונו ידום וישתוק. כי לית כבוד בלא כ"ף (זוהר פנחס), והכ"ף הוא כתר, בחי' אהיה, בחי' תשובה. כי אהיה דא אנא זמין למיהוי, היינו קודם התשובה, עדיין אין לו הווי', כאלו עדיין לא נתהווה בעולם, כי טוב לו שלא נברא משנברא. וכשבא לטהר את עצמו ולעשות תשובה, אז הוא בבחי' אהי"ה, היינו שיהיה לו הווייה בעולם, היינו אנא זמין למיהוי. וזה בחי' כתר, כי כתר לשון המתנה, בחי' תשובה ...

והלך רבה בר בר חנה לחקור במדה הטובה של ענוה, שאדם משים עצמו כמדבר לדוש, שהכל דשין עליו. וראה חכמים, וזה בחי' אווזי, כמו שאחז"ל (ברכות נ"ז). הרואה אווז בחלום יצפה לחכמה. דשמיטין גדיפיהו, פרש"י נוצות, זה בחי' מחלוקת ובזיונות, כמו שכתוב (דברים כ"ה) כי ינצו אנשים, היינו שאין משגיחין על מחלוקת ובזיונות שמבזין אותן, ושומעים חרפתן ואינם משיבים. וע"ש השתיקה נקראים חכמים, כי (אבות פ"ג) סיג לחכמה שתיקה, כי השתיקה היא בחינת כתר. וזה לשון דשמיטין, כמו שכתוב (דברים ט"ו) שמוט כל בעל משה ידו, היינו שלא יתבע עלבוננו ... כי זה עושין בשביל תשובה על עוונותם ... ונגדי נחלי דמשחא מתחותיהו, היינו על ידי השתיקה, זוכין לכבוד אלקי, שהוא בחי' שמן.

ואמינא להו אית לי מינייכו חולקא לעלמא דאתי חדא דליא לי אטמא, זה בחי' והארץ הדם רגלי, בחי' נקודה התחתונה. וחדא דליא לי כנף, זה בחי' כסא, כמ"ש (ישעיה ל') ולא יכנף עוד מוריך, זה בחי' נקודה העליונה. היינו שהראו לרבב"ח שגם הוא זכה לאלו הבחינות.

אר"א עתידין ישראל ליתן עליהם את הדין, כי ישראל נקראים אדם, וקוב"ה וישראל כולא חד. וישראל שהם בחי' אדם, ישבו על הכסא, כמו שכתוב ועל הכסא דמות כמראה אדם. וישראל יתנו דין לכל באי עולם, היינו הם ישפטו בעצמן כל הדינין".